

Tom Wright

Gewoon Jezus

*Een nieuwe visie
op wie hij was, wat hij deed
en waarom hij ertoe doet*

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

INHOUD

<i>Woord vooraf</i>	7
---------------------	---

Deel 1

1. Een ongewone koning	13
2. De drie puzzels	21
3. De perfecte storm	25
4. Een storm steekt op in de eerste eeuw	40
5. De orkaan	50

Deel 2

6. God heeft nu de leiding	72
7. De campagne begint nu	83
8. Verhalen die verhelderen en een boodschap die mensen verandert	105
9. Het koninkrijk in heden en toekomst	124
10. Strijd en tempel	139
11. Ruimte, tijd en materie	152
12. In het hart van de storm	174
13. Waarom moest de messias sterven?	190
14. Onder nieuwe leiding: Pasen en daarna	216

Deel 3

15. Jezus: de Heer van de wereld	233
----------------------------------	-----

<i>Relevante literatuur</i>	262
-----------------------------	-----

<i>Noten</i>	265
--------------	-----

<i>Register van Bijbelteksten</i>	266
-----------------------------------	-----

WOORD VOORAF

Jezus van Nazaret stelt ons tweeduizend jaar na zijn leven op aarde voor een vraag en een opgave. De vraag – wie was hij eigenlijk? – lijkt nogal eenvoudig en leidt tot verdere vragen: Wat dacht hij te gaan doen? Wat deed hij en wat zei hij, waarom werd hij gedood, en is hij inderdaad opgestaan? Ook de opgave lijkt nogal eenvoudig: omdat hij mensen opriep hem te volgen en omdat mensen sindsdien hebben geprobeerd dat te doen, is het de vraag wat dat ‘volgen’ dan met zich meebrengt. Hoe weten we of we op het juiste spoor zitten?

Ik heb een groot deel van mijn leven besteed aan het nadenken over deze vragen en ik heb geprobeerd ze vanuit verschillende invalshoeken te benaderen en te beantwoorden. Dat was stimulerend, maar ook uitdagend. Ik ben opgegroeid in een christelijk gezin en heb de groei en ontwikkeling van mijn persoonlijke geloof ervaren vanaf mijn jeugd tot mijn volwassenheid. Daarbij ben ik mij bewust geworden van een roeping die in onze huidige cultuur meestal wordt gesplitst in twee afzonderlijke roepingen, maar die ik blijf zien als één geheel. Ik voel mij geroepen als historicus en theoloog, als docent en schrijver gespecialiseerd in de geschiedenis en het denken van het vroege christendom, en ook als pastor binnen de kerk. Soms heb ik deze twee elementen, het academische en het pastorale, kunnen combineren; soms hebben de functies waarin ik terecht kwam mij gedwongen mij te specialiseren in een van de beide vakgebieden, waardoor het evenwicht dreigde zoek te raken, wat ik daarna probeerde te corrigeren. De betekenis van deze autobiografische opmerking voor dit onderwerp zal, denk ik, wel duidelijk zijn: voor mij is het schrijven over Jezus nooit zonder meer een kwestie van een ‘neutraal’ historisch onderzoek geweest (in feite is er geen neutraal historisch onderzoek, wat het onderwerp ook mag zijn, maar dat punt laten we voorlopig even rusten); de Jezus die ik als historicus bestudeer is de Jezus die ik aanbid als deel van de drie-enige God. Maar evenzo gaat het schrijven over

Jezus nooit zonder meer op in pastorale zorg en Schriftuitleg. De Jezus die ik verkondig is de Jezus die leefde en stierf als echt mens in het Palestina van de eerste eeuw. De moderne westerse cultuur, vooral in Amerika, heeft haar best gedaan om te verhinderen dat deze twee figuren, de historische Jezus en de Jezus als grondlegger van het geloof, elkaar ooit zouden ontmoeten. Ik heb mijn best gedaan om mij tegen deze tendens te verzetten, ondanks de felle protesten uit beide kampen.

Dit boek heeft als titel *Gewoon Jezus*, in opvolging van een eerder boek van mij, *Eenvoudig christelijk*. Er is echter eenvoud en eenvoud. Als ik een lezing houd en daarna gelegenheid geef vragen te stellen, gebeurt het vaak dat iemand opstaat en zegt: 'Ik heb een eenvoudige vraag.' Dan komt er iets als: 'Wie is God?' of 'Wat was er vóór de schepping?' of 'Als God goed is, waarom bestaat dan het kwaad?' Ik zeg dan altijd tegen de vragenstellers dat de vraag eenvoudig mag zijn, maar het antwoord zou wel eens allesbehalve eenvoudig kunnen zijn. Als we namelijk een 'eenvoudig' antwoord proberen te geven, zouden we de zaken al te eenvoudig voorstellen en uiteindelijk lachwekkend overkomen. (Toen iemand Augustinus vroeg wat God deed vóór de schepping, antwoordde hij dat God de hel maakte voor mensen die domme vragen stellen.) Eenvoud is een grote deugd, maar oversimplificatie kan, als het erop aankomt, een ondeugd zijn, een teken van luiheid.

Dit is natuurlijk een bekend probleem. Stel dat ik voor de universiteit van St. Andrews sta en er stopt een auto. 'Een eenvoudige vraag,' zegt de chauffeur. 'Hoe rij ik van hier naar Glasgow?' De vraag is simpel, het antwoord allesbehalve. Als ik alleen maar zeg: 'Rij in ongeveer zuidwestelijke richting, en u kunt Glasgow niet missen,' dan vertel ik min of meer de waarheid. De wegen zijn redelijk goed aangegeven, maar ze zijn niet kaarsrecht en zonder gedetailleerde informatie kan het gemakkelijk mis gaan. Het zou misschien helpen als ik zei dat je op weg een brede rivier tegenkomt, die op haar smalst anderhalve kilometer breed is, en dat de brug over de rivier soms wordt afgesloten vanwege harde wind, maar dat de alternatieve route door verscheidene stadjes en dorpen en rond enkele heuvels gaat. De chauffeur wil dat alles niet weten, althans niet op dat moment. Maar als ik daar niet iets over zei, zou

ik me schuldig maken aan oversimplificatie, en de chauffeur zou mijn ‘eenvoudige’ advies al te eenvoudig vinden als hij ergens in een dorp was blijven steken, en bedacht dat iets meer details hem wel van pas waren gekomen.

Bij het schrijven van dit boek voel ik mij als degene die aanwijzingen geeft. Ik wilde een ‘eenvoudig’ boek over Jezus schrijven. Maar Jezus was in zijn tijd niet eenvoudig, en hij is het nu ook niet. Je zou kunnen denken dat het betrekkelijk gemakkelijk was mijn eerdere boeken als uitgangspunt te nemen, in het bijzonder *Jesus and the Victory* en *The Challenge of Jesus*¹ en ze te bewerken tot iets ‘eenvoudigs’. Maar toen ik het schema voor dit boek maakte en begon met schrijven, ontdekte ik tot mijn verbazing dat zich veel nieuwe aspecten voordeden die ik niet in die vroegere werken had behandeld.

Dat is niet te wijten aan voortschrijdend wetenschappelijk inzicht, hoewel de wetenschap uiteraard vorderingen heeft gemaakt; dit boek is echter niet bedoeld om de discussie op dit punt te voeren. Het gaat er veel meer om dat ik het grootste deel van de afgelopen tien jaar heb gewerkt als bisschop in de Church of England en hoewel volgens bepaalde populaire opvattingen bisschoppen niet veel van doen hebben met Jezus, kwam het erop neer dat ik die hele periode vaak over Jezus nadacht, sprak en preekte. Ik was natuurlijk sterk geïnteresseerd in de wijze waarop Jezus en de strijd om hem te volgen het verschil zouden maken in het leven van mensen en in de gemeenschappen, van de oude mijndorpen van County Durham, waar ik van 2003 tot 2010 werkte, tot in de wandelingen van Westminster.

In die periode heb ik me zelden afgevraagd hoe dat pastorale werk en een leven van gebed en sacramentsbediening waardoor dat werk werd ondersteund, mijn visie op Jezus hebben veranderd. Maar nu de auto stopt en iemand zegt: ‘Een eenvoudige vraag: vertel me over Jezus,’ merk ik dat ik uitleg wil geven over de rivier, de brug, de harde wind, de stadjes en de heuvels. Ik zou kunnen zeggen: ‘Begin met het lezen van de evangeliën en probeer Jezus te volgen.’ Dat zou een oplossing kunnen zijn, maar dat lijkt op het geven van de inlichting aan de reiziger dat hij naar het zuidwesten moet gaan en er het beste van hopen. Maar ik besloot de eenvoud

dige vraag te beantwoorden door zo eenvoudig mogelijk, laag voor laag, naar voren te brengen wat naar mijn mening iemand kan helpen die de weg naar Jezus wil vinden, naar Jezus zoals hij werkelijk was, om zo *door* Jezus de weg te vinden naar God en naar een leven waarin het 'volgen van Jezus' zinvol is.

Het boek bevat min of meer drie delen. Deel één bestaat uit de eerste vijf hoofdstukken, waarin ik probeer uit te leggen wat de kernvragen zijn, waarom ze ertoe doen, en waarom wij het vandaag zo moeilijk vinden ze te beantwoorden.

In het centrale deel van het boek, deel twee (hoofdstukken 6-14), probeer ik zo eenvoudig mogelijk te zeggen waarover het naar mijn mening in Jezus' publieke optreden over ging, wat hij probeerde te bereiken en hoe hij te werk ging. Om eerlijk te zijn moet ik zeggen dat het materiaal op dit punt zo rijk en gedetailleerd is dat ik me voel als een hovenier die een halfuur heeft om een bezoeker rond te leiden op de Chelsea Flower Show, en die het moeilijk heeft om te kiezen wat hij zal vertellen en zich afvraagt hoe hij enige inhoud en richting aan de rondleiding kan blijven geven. Ik heb het nodig gevonden hier en daar gebruik te maken van de filmtechniek van flash-backs en zelfs 'flash-forwards', waarbij ik de lezers meeneem in mijn commentaar op andere leiders of zogenaamde leiders in de Joodse beweging van die tijd. (Ik wilde niet met die leiders beginnen, om te vermijden dat de lezers vermoeid zouden raken en vrezen nooit bij Jezus aan te komen. Door de andere leiders afgewogen in het verhaal te plaatsen, vertrouw ik erop dat ze iets over Jezus zullen verhelderen in plaats van de aandacht van hem afleiden.)

In dit gedeelte vraag ik de lezers diverse gedachte-experimenten uit te voeren. Dat is absoluut noodzakelijk, omdat de Joden in de eerste eeuw heel anders dachten dan wij nu, en inderdaad ook anders dan andere volken van de eerste eeuw zoals de Grieken en de Romeinen. We moeten een serieuze poging doen om de dingen te zien vanuit een Joods perspectief in de eerste eeuw, om te begrijpen waar het bij Jezus om ging.

Dit alles brengt ons uiteindelijk bij Jezus' dood, opstanding en hemelvaart en bij de betekenis van deze gebeurtenissen. Het zal al gauw duidelijk zijn dat ik in het hele boek mijn best heb gedaan

om de betekenis te onderzoeken van de uitdrukking die Jezus gebruikte als het motto voor zijn hele optreden: het 'koninkrijk van God'. Jezus besteedde vrij veel tijd aan het uitleggen van wat hij bedoelde met deze uitdrukking. Ik heb geprobeerd na te gaan wat hij daarover heeft gezegd om tot de kern van zijn opvatting over dit koninkrijk door te dringen.

Deel drie van dit boek bestaat uit een lang slothoofdstuk dat je de titel 'En wat dan nog?' zou kunnen geven. Anders gezegd: wat is de betekenis van dit alles voor ons in deze tijd? Ik schets vier manieren waarop mensen van nu hebben geprobeerd de huidige relevantie van Jezus' aankondiging van Gods koninkrijk te begrijpen, en ik confronteer ze met elkaar. Hieruit ontstaat een besef, dat centraal staat in het Nieuwe Testament, namelijk dat Jezus de wereld hier en nu, verbazingwekkend genoeg, regeert door middel van zijn volgelingen. De kern van hun leven bestaat uit door de Geest geleid dienstbetoon, waardoor ze kracht ontvangen om 'lichaam van Christus' te zijn. Het programma dat hieruit volgt, wordt bepaald door de opmerkelijke uitspraken die wij de 'zaligsprekingen' noemen. Zij bieden een uitgangspunt voor onderzoek naar de wijze waarop het project van Gods koninkrijk, dat Jezus aankondigde en dat door zijn dood mogelijk zou worden, gerealiseerd kan worden niet alleen *in* maar ook *door* het leven van zijn volgelingen. Dit hoofdstuk is niet meer dan een verwijzing naar veel verder gaande ideeën die op dit punt naar voren kunnen worden gebracht, maar gezien het onderwerp van dit boek, is het zeker belangrijk dat over dit punt ten minste iets wordt gezegd. Ik voel mij gestimuleerd door de diverse benaderingen van christenen uit zeer verschillende tradities die deze kwestie de laatste jaren in theorie en in de praktijk hebben onderzocht, en ik hoop dat dit boek een steviger Bijbels en theologisch fundament kan geven aan deze onderzoeken.

Ik noemde zojuist Joden van de eerste eeuw en ik stelde de vraag hoe ze dachten. Ik ben mij er uiteraard van bewust dat er veel verschillende soorten Jodendom in de oudheid voorkwamen, zoals dat ook in onze tijd het geval is, en dat alle generalisaties over Joden – en dat geldt trouwens ook voor Grieken en Romeinen – hele bibliotheken vol met details zullen negeren. Ik heb elders daarover ook wel

iets geschreven (vooral in *The New Testament and the People of God*²). Maar sommige zaken moeten tot hun eenvoudige kern worden teruggebracht om ergens uit te komen.

Dit is het eerste boek dat ik heb geschreven nadat mijn geliefde vader op eenennegentigjarige leeftijd was overleden. Hij had ongeveer tot zijn vijfenzestigste weinig of geen kennis opgedaan over theologie of Bijbelwetenschappen, maar toen ik begon te schrijven, las hij alles wat ik schreef onmiddellijk na de publicatie ervan. Hij belde mij vaak om mij te vertellen wat hij ervan vond. Sommige van zijn commentaren bewaar ik als een kostbare herinnering. 'Ik heb "eschatologie" drie keer opgezocht in het woordenboek,' klaagde hij ooit, 'maar ik vergeet steeds weer wat het betekent.' Toen mijn dikke boek over de opstanding verscheen, las hij het, alle 700 bladzijden, in drie dagen en hij zei dat hij het echt was gaan waarderen na ongeveer bladzijde 600. Ik veronderstel dat hij met het einde in zicht niet alleen maar over hoop las, maar die ook begon te ervaren. Vooral wat betreft mijn populaire publicaties, besef ik nu dat hij altijd deel uitmaakte van de 'doelgroep', wat ik destijds onderbewust moet hebben ervaren. Het schrijven van een boek als dit voelt anders nu hij er niet meer is om het te lezen. Hoewel ik hoop dat hij iets van mij heeft geleerd, verwijst dit boek in elk geval – vooral in het laatste hoofdstuk – naar sommige van de vele lessen die ik van hem heb geleerd. In mijn rouw over zijn heengaan, draag ik dit boek aan hem op in dankbare herinnering, liefde en, zeker, hoop.

N.T. Wright
St. Mary's College
St. Andrews
Hemelvaart 2011

Deel 1

1. EEN ONGEWONE KONING

‘Onderweg spreidden de leerlingen hun mantels voor hem op de grond uit. Toen hij op het punt stond de Olijfberg af te dalen, begon de hele groep leerlingen vol vreugde en met luide stem God te prijzen...’ (Luc. 19:36-37). De menigte werd wild enthousiast toen hij dichterbij kwam. Dit was het moment waarop ze hadden gewacht. De oude liederen kwamen weer bij hen boven en ze zongen, riepen, juichten en lachten. Eindelijk zouden hun dromen uitkomen.

Maar te midden van dat alles zong hun leider niet. ‘Toen hij Jeruzalem voor zich zag liggen, begon hij te huilen over het lot van de stad’ (vs. 41). Hun dromen kwamen weliswaar uit, maar niet op de manier die ze zich hadden voorgesteld.

Hij was niet de koning die ze hadden verwacht. Hij leek niet op de wijze monarchen uit oude tijden die het recht handhaafden, gezeten op hun met juwelen en ivoor versierde tronen. Ook was hij niet de grote krijgshaftige koning die sommigen hadden gewild. Hij bracht geen leger op de been dat hij te paard aanvoerde in de strijd. Hij reed op een ezel. Hij hilde omdat de droom moest sterven, hij hilde om het zwaard dat door de ziel van zijn volgelingen zou gaan, hij hilde om het koninkrijk dat niet kwam en ook om het koninkrijk dat er was.

Jezus’ aankomst in Jeruzalem een paar dagen voor zijn dood is een van de bekendste scènes van de evangeliën. Maar waar ging het eigenlijk over? Wat was Jezus van plan?

Ik kan mij het moment nog goed herinneren dat deze vraag zich aan mij opdrong. Het was in de herfst van 1971, een paar maanden nadat we getrouwd waren. Ik was nog maar net begonnen aan mijn opleiding tot predikant. Nieuwe vergezichten openden zich voor mij. Maar wat nu kwam had ik niet verwacht. Een vriend leende mij het album *Jesus Christ Superstar*.

Ik had mijn leven lang al van Jezus gehoord. Ik waag het zelfs te zeggen dat ik Jezus mijn leven lang had gekend; of misschien beter gezegd dat Jezus mij had gekend. Hij was aanwezig en omringde mij met liefde, fluisterde zacht in de Schrift, zong luidkeels in de schoonheid van de natuur, en toonde zijn majesteit in de bergen en de zee. Ik had mijn best gedaan hem te volgen en hem te leren kennen en te ontdekken wat hij wilde dat ik deed. Hij was geen vrijblijvende vriend; hij was altijd verontrustend en uitdagend aanwezig. Hij waarschuwde mij tegen dwaalwegen en hij had verdriet als ik die toch opging. Maar hij was tot mijn grote opluchting ook genezend aanwezig als hij mij genezing schonk. Net als de held van Bunyan, wist ik wat het betekende als een last van mij werd afgenomen. Vaak had ik de cyclus doorlopen die we aantreffen in de evangeliën bij Petrus: moedige openbare verklaringen van eeuwige loyaliteit, gevolgd door ellendig falen, gevolgd door verbazingwekkende, overvloedige, vergevende liefde.

Maar toen mijn bruid en ik verhuisden naar ons appartement in een souterrain, beluisterde ik *Superstar*. Andrew Lloyd Webber was toen nog maar een onbezonnen jonge hond, geen baron, en Tim Rice schreef nog prachtige songteksten met diepgang. Sommigen hadden bezwaren tegen *Superstar*. Was het niet te cynisch? Gaf het geen aanleiding tot allerlei twijfel? Zo kwam het niet op mij over. Ik hoorde vragen: 'Wie bent u? Wat hebt u opgeofferd? Gelooft u dat u bent wat ze zeggen dat u bent?' Dat waren de juiste vervolgvragen, die de andere kant (of ten minste *een* andere kant) van het verhaal belichtten dat ik altijd had gehoord.

Het was alsof alle energie achter de populaire cultuur van de jaren zestig plotseling een ommezwaai had gemaakt, weg van haar vooringenomenheid met seks, drugs en rock'n-roll. Men keek weer naar Jezus die bijna was vergeten. Er was een gevoel van: 'Bent u daar nog? Welke rol speelt u? Waar ging het ook weer over?' De westerse cultuur stelde Jezus de vraag waarmee hij zijn volgelingen had geprikkeld. In plaats van: 'Wie zeggen jullie dat ik ben?', vragen *wij* aan *hem*: 'Wie zegt *u* dat *u* bent?'

Rice en Lloyd beantwoordden die vraag niet. Dat was hun bedoeling ook niet. Ik wijs mijn studenten er vaak op dat ze niet aan de universiteit gaan studeren om antwoorden te leren, maar

om de juiste vragen te ontdekken. Dat gold ook voor *Superstar*. Ik ben ervan overtuigd dat de vraag die gesteld werd, terecht was. Het is niet de enige vraag over Jezus en niet de enige vraag die we aan Jezus kunnen stellen, maar op zich is deze vraag uiterst terecht en noodzakelijk. Tenzij u deze vraag stelt ('Bent u wat men zegt dat u bent?'), bestaat het risico dat uw 'Jezus' als een heteluchtballon verdwijnt in de mist van de fantasie. Dit blijft een enorm belangrijk probleem.

De vraag is namelijk wie Jezus werkelijk was, wat hij deed, wat hij zei en wat hij bedoelde. Hieruit volgt de vraag die elke serieuze christelijke geloofsrichting zich moet stellen. Is ons geloof in Jezus als een verontrustende maar ook helende, als een confronterende maar ook troostende werkelijkheid, simpelweg een verzinsel van onze verbeelding? Had Freud gelijk toen hij het slechts zag als een projectie van onze verborgen verlangens? Had Marx gelijk toen hij zei dat het alleen maar een manier was om de hongerige massa's rustig te houden? Had Nietzsche gelijk door te stellen dat Jezus een slappe religie predikte die sindsdien de energie van het mensdom heeft afgetapt? En – nu deze drie heren ieder voor zich een eerbiedwaardige plaats innemen in het huidige culturele landschap – hebben de felle atheïsten van vandaag gelijk als ze zeggen dat God zelf een waanidee is, dat het christendom gebaseerd is op een veelvoudige vergissing, dat het allemaal gedateerd is en slecht voor je gezondheid, dat het overtuigend is weerlegd, en sociaal ontwrichtend, belachelijk en onsaai hangend is?

Als christenen geconfronteerd worden met deze vragen – of ze nu afkomstig zijn van Rice en Lloyd Webber, Richard Dawkins, of wie dan ook – staan ze voor een keuze. Ze kunnen doorgaan met het spreken over 'Jezus' en hem vereren in formele liturgische diensten of in informele bijeenkomsten, tot hem bidden, en proberen te ontdekken wat er dan gebeurt in hun leven en in de samenleving, en er toch niet in slagen de vraag onder ogen te zien die ten minste de afgelopen eeuw iedereen onwillekeurig heeft beziggehouden. Het alternatief is dat ze de vraag serieus nemen en proberen een antwoord te vinden (zelfs al moet die vraag bij nadere bestudering opnieuw worden gedefinieerd, zoals dat bij veel vragen het geval is).